

Filip Nalaskowski*, Mateusz Popek**

Odkrycie i wstępne wyniki badań łodzi jednopiennej z Jeziora Kromszewickiego, woj. kujawsko-pomorskie

Abstract

Nalaskowski F., Popek M. 2019. Discovery and preliminary results of research on a logboat from Lake Kromszewickie, Kujawsko-Pomorskie Voivodeship. *Raport 14*, 101-109

The paper discusses the discovery of a logboat in Lake Kromszewickie. The description of circumstances of the discovery is preceded by a brief biological and geographical characterisation of the basin and a reference to the findings of archaeological fieldwalking. Further in the article, a detailed description of the site and the discovered object is presented. The dugout, resting at a depth of approx. 7 m, is 4.25 m long and 0.42 m wide. At a short distance from it, a bovine horn and deer antlers were found. Based on the typology by W. Ossowski, it can be carefully assumed that the described logboat matches the characteristics of similar objects from the 14th century.

Keywords: underwater archaeology, logboat, dugout, Middle Ages, Lake Kromszewickie

■ WSTĘP

Na początku grudnia 2018 roku, włocławska delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków otrzymała wiadomość o możliwych zabytkach spoczywających w wodach Jeziora Kromszewickiego. Znalazcą był Marcin Nowakowski – nurek amator. Konserwator przekazał informację archeologom z Zakładu Archeologii Podwodnej w Instytucie Archeologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na początku stycznia 2019 roku przeprowadzili oni prospekcję wskazanego miejsca w celu weryfikacji zgłoszenia.

■ JEZIORO

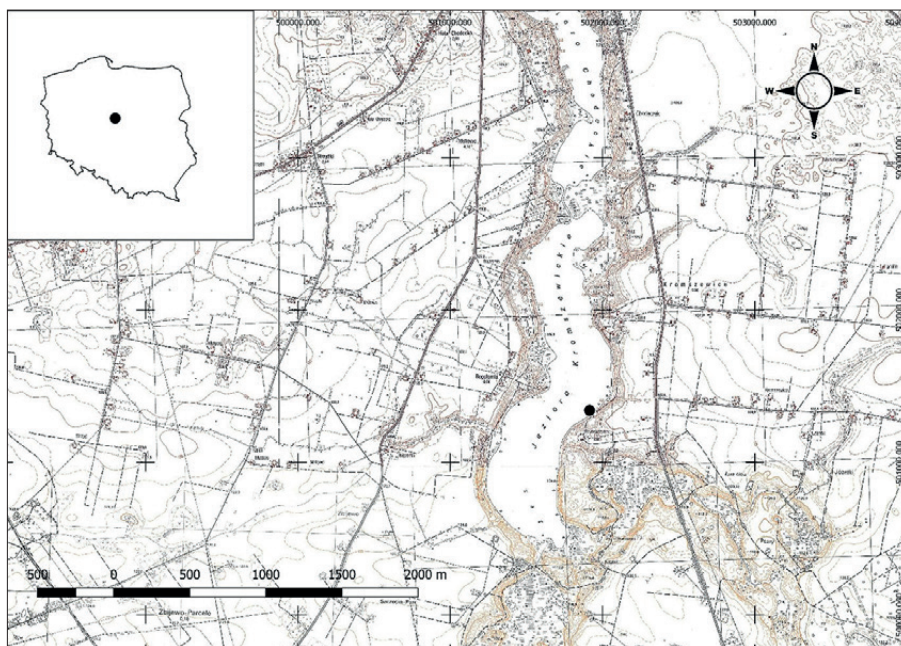
Jezioro Kromszewickie, przez miejscowych nazywane „Kromszewice”, położone jest w południowej części województwa kujawsko-pomorskiego, około 20 kilometrów na południe od Włocławka. Jest to zbiornik polodowcowy, rynnowy położony na osi północ-południe (Ryc. 1). Akwen ten należy do grupy sześciu jezior chodeckich, połączonych rzeczką Chodeczanką (Sawicki 1914). Obecnie „Kromszewice” mają około 89 ha powierzchni i średnią głębokość 8,6 m, maksymalną 16,6 m.

Jak prawie wszystkie tego typu akweny niżu polskiego, tak też jezioro Kromszewickie było niegdyś nieco większe niż dziś. Zostało ono zmniejszone głównie przez dwa procesy – południowe dopływy znosiły wciąż do wody luźny materiał, tworząc deltę, aż zasypały z czasem górną część zbiornika, zamieniając ją w moczary i trzęsawiska. W tym procesie współdziałała roślinność, która w północnej części była, nawet głównym czynnikiem, niszczącym jezioro (Sawicki 1914, 16-17).

Współcześnie zlewnia ma powierzchnię nieco przekraczającą 29 km² i w dominującej mierze są to grunty orne. Stanowić to może ważną okoliczność dla składu wody w zbiorniku. Do jeziora mogły spływać wody zanieczyszczone nawozami wykorzystywanymi przez PGR i rolników indywidualnych do uprawy pól. Dostępne dziś badania wody z omawianego akwenu, wykonane w 2014 roku przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy, wskazują na umiarkowanie zadowalający jej stan. Wyniki badań wykazały następujące wartości: Multimetriki fitoplanktonowy (PMPL) – 3,53; Makrofitowy Indeks Stanu Ekologicznego (ESMI) – 0,509; Makrobezkręgowce bentosowe (LMI) – 0,462;

* Wydział Filozofii i Nauk Społecznych. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, e-mail: Filip.Nalaskowski@umk.pl

** Wydział Nauk Historycznych. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, e-mail: mpopek@umk.pl

Ryc. 1. Lokalizacja jeziora Kromszewickiego (oprac. M. Popek)

Fig. 1. Location of Lake Kromszewickie (prepared by M. Popek)

Indeks okrzemkowy jezior (IOJ) – 0,580. Według obowiązujących norm, dwa z tych pomiarów (PMPL i IOJ) wykazują niepokojąco wysokie wartości. Jednakże w ocenie WIOŚ, najważniejszy wskaźnik PKPL, który wskazuje na słaby stan ekologiczny zbiornika wodnego spowodowany był rozwojem sinic w sierpniu (Achrem 2015). Według eksperckiej oceny WIOŚ wody „Kromszewic” charakteryzują się umiarkowanym stanem ekologicznym, co może mieć znaczenie dla zachowania zabytków archeologicznych z materiałów organicznych w jego toni, jak i warunków prowadzenia badań podwodnych.

■ **STANOWISKO**

Z informacji uzyskanych od osoby zawiadamiającej Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, wynikało, że pod wodą znajdują się pale drewniane stanowiące, być może, pozostałości nieokreślonej konstrukcji. Pod powierzchnią jeziora znajdować się miały zabytki ruchome, takie jak kości, ceramika i łódź. Znalazca dostarczył nawet fragment naczynia ceramicznego. Zabytek można określić jako miniaturową formę wazy o dwustożkowatym brzuścu i lejkowato odgiętym wylewie. Na podstawie klasyfikacji ceramiki kultury łużyckiej w strefie nadgoplańskiej można ją przyporządkować do typu HIIa

Ryc. 2. Ortofotomapa jeziora Kromszewickiego (źródło: geoportal.gov.pl)

Fig. 2. Photogrammetric map of Lake Kromszewickie (source: www.geoportal.gov.pl)

Ryc. 3. Lokalizacja obiektu
(oprac. M. Popek)

Fig. 3. Location of the object
(prepared by M. Popek)

– kategoria H: naczynia miniaturowe, grupa II: wazowate, odmiana „a” o kształcie dwustożkowatym (Szamałek 1987, 60). Według ustaleń Krzysztofa Szamałka ta kategoria naczyń nie ma walorów chronologicznych.

Pewne analogie można znaleźć w formach ceramiki ze stanowiska 5 w Kuczkwie, które Marcin Ignaczak łączy z fazą IIa kultury łużyckiej na Kujawach (Ignaczak 2002, ryc. 32: 6, 8.). W zbiorze ze stanowiska w Kuczkwie znajdują się wazy o dwustożkowatym brzuścu, podkreślonym przejściu szyjki w bark oraz lekko wychylonym wylewie. Naczynia te są niezdobione. Faza IIa w periodyzacji kultury łużyckiej dla Kujaw, autorstwa Ignaczaka, jest synchronizowana z okresami BrC-BrD. W chronologii bezwzględnej odpowiada to okresowi 1500-1350 p.n.e. (Ignaczak 2002, ryc. 62, 188).

Pierwsze penetracje jeziora potwierdziły część informacji przekazanych przez odkrywcę. W istocie na głębokości 5-10 metrów zlokalizowano pozostałości łodzi jednopiennej. Stanowisko zlokalizowane jest przy południowo-wschodnim brzegu jeziora w odległości 15-25 metrów od dzikiej plaży.

Jakkolwiek prace na tym obiekcie mają charakter perspektywiczny i szczególnie dużej uwagi wymaga jeszcze rozpoznanie oraz wyjaśnienie występujących prawdopodobnie w jeziorze skupień pali drewnianych, to w pierwszej kolejności dokonano oględzin *in situ* odnalezionego czołna.

■ ANALIZA MATERIAŁÓW AZP – MOŻLIWE KONTEKSTY

W okolicach Jeziora Kromszewickiego prowadzone były prospekcje w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Dane będące w naszej dyspozycji pokazują kilkanaście

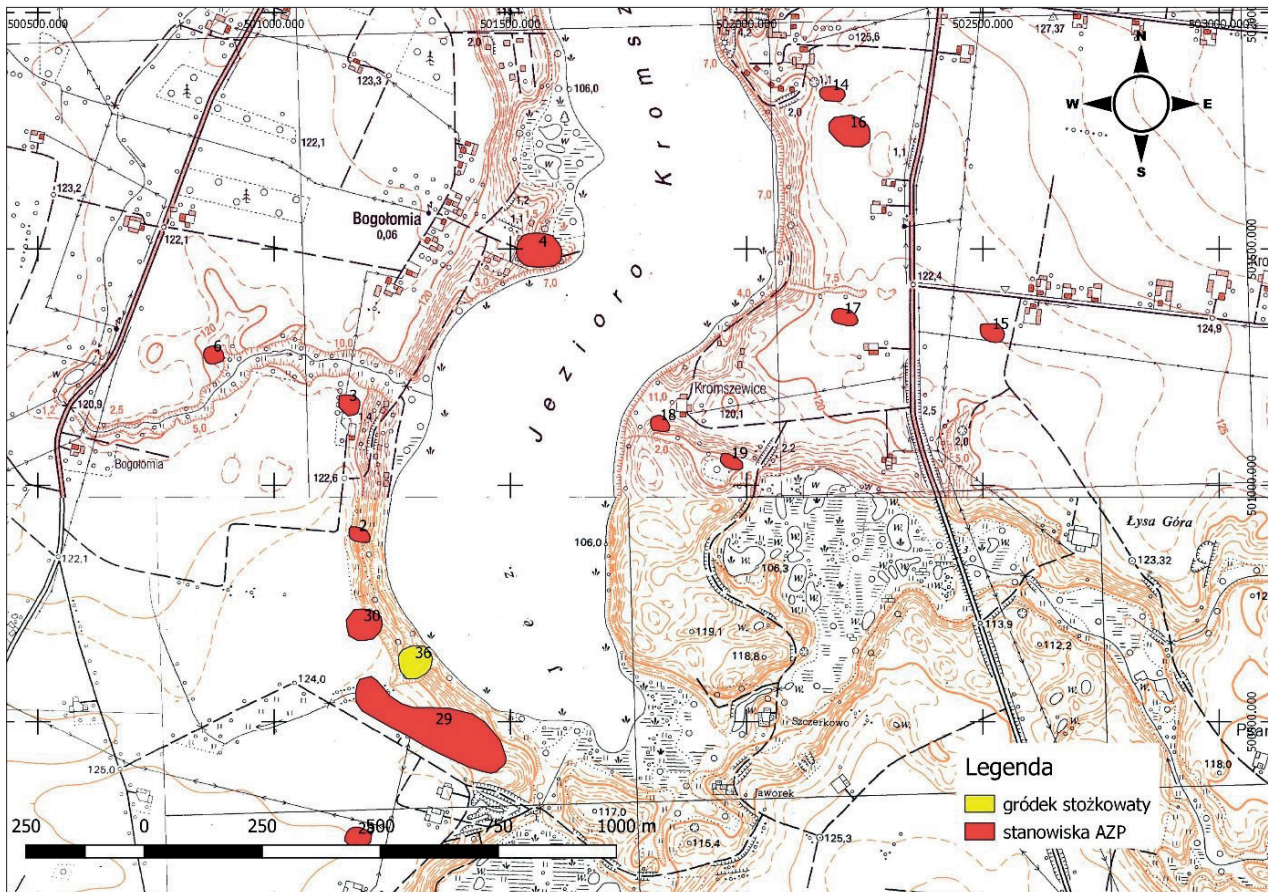
potencjalnych stanowisk archeologicznych, z których aż 15 zlokalizowane jest w bezpośredniej bliskości linii brzegowej.

Dane zgromadzone w czasie przeprowadzania AZP bywają przedmiotem krytyki, a szczególnie ich skrupulatność, dokładność, klasyfikacja funkcji i chronologia stanowisk (Jaskanis 2000, 286-297; Siemaszko 2008, 7-14). Z pewnością należy też zachować dużą ostrożność w formułowaniu tez tylko w oparciu o analizę arkuszy AZP, jakkolwiek wstępny przegląd zgłoszonych stanowisk w omawianej tu lokalizacji może pokazywać pewną tendencję. Dominują ślady osadnictwa, i nieliczne osady, wyodrębnione głównie na podstawie materiału ceramicznego, wiązane z okresem średniowiecza. Na 15 lokacji w aż 14 pojawia się średniowiecze: 7 razy wczesne i 7 razy późne. W najbliższej okolicy stanowiska, w punktach 17, 18, 19, znajdują się ślady osadnictwa przypisywane kolejno do okresu epoki kamienia i wczesnego średniowiecza. Dość ciekawym kontekstem całości może być stanowisko nr 4, opisywane jako osada z XIV-XVI wieku, znajdujące się dokładnie po drugiej stronie jeziora (Ryc. 4, Tabela 1).

Elementem wyraźnie dominującym w krajobrazie archeologicznym jeziora jest relikwyt niewielkiego grodu stożkowatego znajdujący się na samym południowym krańcu zbiornika. Wstępna chronologia założenia wskazuje na późne średniowiecze: XIV-XV wiek. Do tej pory obiekt ten nie był przedmiotem systematycznych badań.

■ WSTĘPNE PRACE – DOKUMENTACJA

Na dnem, na głębokości 6,5-7,5 m, w osadach piasku i pozostałościach organicznych zachowało się dno dębunki. Ze względu na zły stan zachowania obiektu podjęto

Ryc. 4. Lokalizacja stanowisk na podstawie dokumentacji AZP (oprac. M. Popek)

Fig. 4. Location of the sites based on the documentation of Polish Archaeological Record (AZP) (prepared by M. Popek)

decyzję o konieczności wykonania dokładnej dokumentacji fotogrametrycznej zabytku.

Takie podejście umożliwiło uzyskanie niezwykle dokładnego modelu odnalezionej łodzi wraz z bliskim otoczeniem. Pozwoliło także poznać formę zabytku, bez konieczności jego wydobycia. W przypadku badań podwodnych bardzo często trudności nastręcza widoczność. Spowodowane jest to z jednej strony ograniczoną przejrzystością wody, z drugiej podnoszeniem się osadów dennych wywołanych ruchami wody powodowanymi pracą nurka. W tym wypadku widoczność nie przekraczała 1,5 metra w poziomie, co sprawiało, że nie sposób było objąć wzrokiem całego stanowiska.

W czasie 45 minut pobytu pod wodą, nurk wykonał film kamerą podwodną w wysokiej rozdzielczości (4k), którego charakter (sposób prowadzenia kamery, kąt ujęć, ustawienia światła, odległość od obiektu itd.) umożliwił wyodrębnienie serii zdjęć (z klitek filmu) wysokiej rozdzielczości. Zadokumentowany obszar miał wymiary około 2,5×6 m. Z uzyskanych 2 500 zdjęć, przygotowano, przy użyciu oprogramowania *Agisoft Metashape*, wysokiej rozdzielczości model, umożliwiając dalsze prace nad zabytkiem.

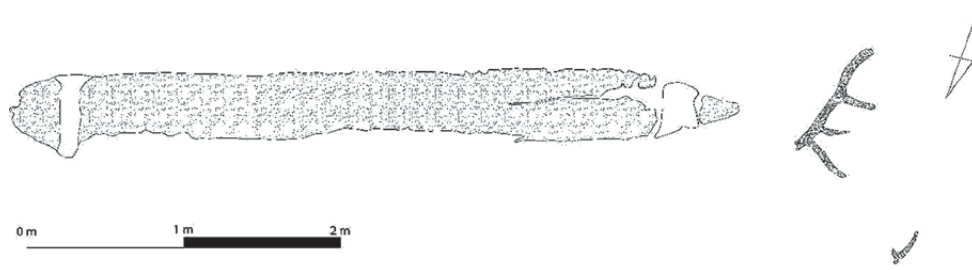
Dodatkowo przy okazji prac dokumentacyjnych pod wodą pozyskano próby drewna z łodzi, a także wydobyto pozostałe zabytki ruchome z najbliższej okolicy

– tykę poroża jelenia (*Cervus elephus*) i róg bydlęcy (*Bos taurus*) (Ryc. 5) – nienoszące śladów obróbki.

■ **DŁUBANKA – INFORMACJE PODSTAWOWE I STAN ZACHOWANIA**

Odnalezione czółno jest ułożone w poprzek biegu stożka dna jeziora, na linii wschód-zachód. Część rufowa znajduje się nieco płycej – bliżej brzegu – na głębokości 6,7 m, część dziobowa głębiej – 7,4 m. Opiswane znaleziska poroża i rogu znajdowały się jeszcze kilkadziesiąt centymetrów dalej za dziobem. Dłubanka w całości tkwi w dnie, widoczny jest tylko kontur pozostałości burt, części dennej nie widać, ponieważ pozostaje pod warstwą piasku oraz muszli.

Łódź wykazuje wyraźnie zły stan zachowania. W zasadzie możemy mówić już wyłącznie o zachowanym dnie, jego wymiary to: 425 cm długości i do 42 cm szerokości (w najszerszym miejscu) i odpowiednio 34 cm i 39 cm w miejscu grodzi dziobowej i rufowej. Grubość zachowanego dna jest stosunkowo nieduża i waha się od 5 do 20 mm, wobec prawdopodobnej większej grubości

Ryc. 5. Plan sytuacyjny odnalezionego obiektu (rys. F. Nałaskowski, oprac. M. Popek)

Fig. 5. Site plan of the discovered object (drawn by F. Nałaskowski, prepared by M. Popek)

pierwotnej (Ossowski 1999, 34). Prawie zupełnie nie zachowały się burty, trudna do określenia jest forma dziobu i rufy, nie potrafimy nic powiedzieć o ewentualnych innych elementach konstrukcyjnych, które mogły się pierwotnie znajdować w niezachowanej części. W dnice łodzi jest podłużno-skośne pęknięcie, długości około 1,10 m, zaczynające się tuż za grodzią dziobową. Co więcej za grodzią jest pęknięcie poprzeczne, przez co sam dziób też nie jest połączony z resztą obiektu.

Na taki stan zachowania wpływ musiało mieć co najmniej kilka czynników. Po pierwsze czas i procesy dekompozycji drewna. Jak wykazało badanie dendrologiczne, czółno zostało wykonane z dębu (*Quercus*). Dąb [oprócz np. sosny (*Pinus*), modrzewia (*Larix*),

olchy (*Alnus*)] należy do jednego z trwalszych gatunków drzew mogących zachować się pod wodą. Taki materiał znajdujący się w zbiornikach wodnych ma zniszczoną strukturę, małą wytrzymałość mechaniczną i jest całkowicie przesycony wodą. Zniszczone mokre drewno archeologiczne zawdzięcza swój kształt dużym ilościom wolnej wody, która dzięki znacznemu ciśnieniu utrzymuje nadwątłone ścianki komórek w pierwotnej formie (Grupa 2011, 33). Stan zachowania materiału uzależniony jest od kilku czynników – gatunku drzewa, czasu zanurzenia i charakteru zbiornika oraz historii obiektu zanim trafił pod wodę. Mechanizm i szybkość oddziaływania tych czynników zależy od natury chemicznej i porowatości powierzchni. Stałe oddziaływanie

lp	miejsowość	nr AZP	funkcja	bliższa chronologia
1	Bogołomia	2	śląd osadnictwa	III okres wczesne średniowiecze
2	Bogołomia	3	śląd osadnictwa	późne średniowiecze XIV w.
3	Bogołomia	4	osada	późne średniowiecze/nowożytny XIV-XVI w.
4	Bogołomia	5	śląd osadnictwa	epoka kamienia
5	Bogołomia	6	śląd osadnictwa	neolit
6	Kromszewice	14	śląd osadnictwa	III okres wczesne średniowiecze
			osada	późne średniowiecze XIV-XV w.
7	Kromszewice	15	śląd osadnictwa	III okres wczesne średniowiecze
8	Kromszewice	16	osada	późne średniowiecze XIV-XV w.
9	Kromszewice	17	śląd osadnictwa	III okres wczesne średniowiecze
10	Kromszewice	18	śląd osadnictwa	III okres wczesne średniowiecze
11	Kromszewice	19	śląd osadnictwa	epoka kamienia
12	Psary	24	śląd osadnictwa	nowożytny XVI-XVIII w.
13	Szczecin	29	osada	III okres wczesne średniowiecze
			śląd osadnictwa	późne średniowiecze XIV w.
14	Szczecin	30	osada	III okres wczesne średniowiecze
			śląd osadnictwa	późne średniowiecze/nowożytny XIV-XVI w.
15	Szczecin	36	gródek stożkowaty	późne średniowiecze XIV-XV w.

Tabela 1. Wykaz stanowisk wokół jeziora Kromszewickiego na podstawie dokumentacji AZP

Table 1. List of sites around Lake Kromszewickie, based on the AZP documentation

Ryc. 6. Trójwymiarowy model zlokalizowanej łodzi jednopiennej (oprac. F. Nalaskowski)

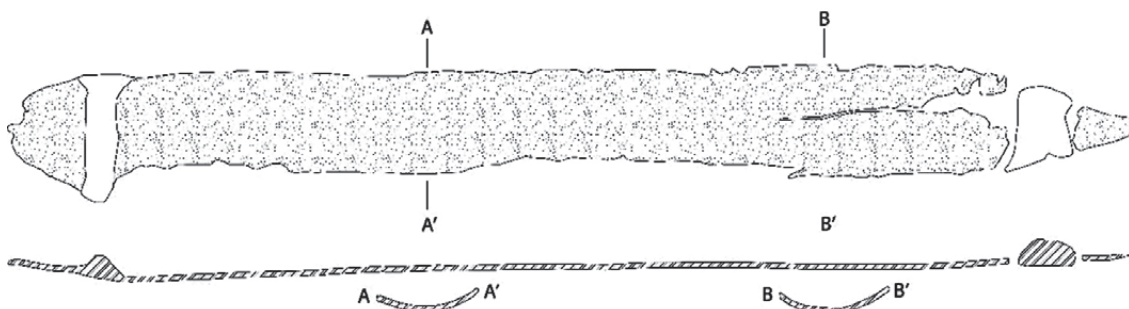
Fig. 6. Three-dimensional model of the discovered logboat (prepared by F. Nalaskowski)

wody na drewno powoduje zniszczenie szkieletu celulozowego, a tym samym struktury ścian komórkowych. Należy w tym miejscu stwierdzić, że im większe zniszczenia, tym intensywniej przebiegały procesy hydrolizy, w związku z tym dłubanka w swoim wnętrzu zawiera maksymalną ilość wolnej wody. Uwodnienie zależy od podatności łańcuchów polimerowych jego celulozy (Grupa 2000, 211-212; Grupa *et al.* 2009, 381-382; 398; Soldenhoff 1995, 193). Rodzaj surowca daje pewne przesłanki do wnioskowania o wieku znaleziska. Kolejnym czynnikiem oddziałującym na stan łodzi jest charakterystyka dna, w którym się znajdowała. Piasek i muszle nie stanowią idealnych warunków do zachowania zabytków drewnianych w wodzie. Struktura piasku (i po trosze muszli) sprzyja erodowaniu drewna w odsłoniętych częściach. Głębokość posadowienia zabytku pozwala jednak przypuszczać, że na jego stan nie miały wpływu powierzchniowe ruchy wody ani okresowe wahania wysokości wody, ani zamrażanie powierzchni jeziora – czyli jedno z najgorszych okoliczności depozycyjnych dla drewna w wodzie (Soldenhoff 1995; Grupa 2000).

W końcu ostatnim czynnikiem mogącym mieć znaczenie dla kondycji opisywanego zabytku były chemiczne zmiany wody. Choć badania z 2014 roku nie

Ryc. 7. Szkic techniczny dłubanki (rys. F. Nalaskowski, oprac. M. Popek)

Fig. 7. Technical sketch of the dugout (drawn by F. Nalaskowski, prepared by M. Popek)

wskazują bardzo wysokich przekroczeń norm zanieczyszczenia, to trudno odnosić te dane do całego okresu zalegania znaleziska w Jeziorze Kromszewickim. Jak było to sugerowane wcześniej, na ewentualnie gorszy stan wody mogła mieć wpływ rolnicza działalność człowieka, szczególnie nawożenie pól. Doświadczenia archeologiczne i konserwatorskie z Polski pokazują taką ewentualność wobec innych stanowisk badawczych – chociażby Jeziora Lednickiego, gdzie w 1982 roku zauważono wydzielanie się znacznych ilości metanu, będącego pochodną procesów rozkładu materiału organicznego pod wpływem nawozów sztucznych z okolicznych pól. Procesy te ustały po zmianie systemu nawożenia.

■ MATERIAŁ I FORMA ŁODZI

Jak wspomniano dłubanka została wykonana z drewna dębowego. To bardzo często spotykany budulec dla tego typu łodzi z terenu Polski. W zasadzie dąb dominował jako budulec czólen na naszym terenie od epoki brązu do średniowiecza. Spowodowane było to stosunkowo łatwą obróbką świeżego drewna (tzw. „dąb maślany”) i dużą trwałością gotowego produktu (Ossowski 1999, 50). Poza dębem do budowy łodzi wykorzystywano też gatunki iglaste [sosna (*Pinus*), jodła (*Abies*)] i liściaste miękkie [lipa (*Tilia*), olsza (*Alnus*), wierzba (*Salix*), topola (*Populus*)] (Ossowski 1999, 48-50).

Dłubanka posiada wyraźnie łukowaty przekrój części dennej (Ryc. 7), co pozwala domniemywać, że powstała w wyniku rozdarcia pnia na dwie połowki i wyżłobienia jednej z nich. Zachowany kształt dna

odpowiada w dużej mierze kształtowi zewnętrznych sło-
jów drzewa – budulca tej jednostki. Alternatywne tech-
niki polegały na usuwaniu drewna także z części dennej
i/lub bocznych, przez co czółno zyskiwało płaskie dno
i proste burty.

Odkryta łódź zachowała dwie grodzie. Pierwsza
z nich – dziobowa – znajduje się w odległości około 15
centymetrów od „szpicy” dziobu i ma 18 cm grubości,
jej szerokość odpowiada szerokości zachowanego dna –
34 cm oraz ma około 12 cm wysokości. Druga z grodzi
ulożona jest około 30 cm od końca rufy. Jej grubość
dochodzi do 9 cm, szerokość, podobnie jak poprzed-
nio – 34 cm, zaś wysokość wynosi około 10 cm. W tym
stanie zachowania trudno już stwierdzić, jaka była pier-
wotna forma grodzi. Czy były one równe wysokością
z burtami, czy też posiadały jakiś inny wygląd. Można
jednak ostrożnie założyć, że nie mamy tu do czynienia
z tzw. progiem bądź grodzią wręgową, bo zachowana do
dziś wielkość grodzi raczej przeczy tym rozwiązaniom
konstrukcyjnym.

Dziób opisywanej jednostki w rzucie jest wyraźnie
wyostrzony, rufa zaś wyokrąglona. Jeśli przyjrzymy się
profilowi wzdłużnemu, zauważymy, że zachowana część
dennej dziobu, jak i rufy są nieznacznie zadarte ku górze.

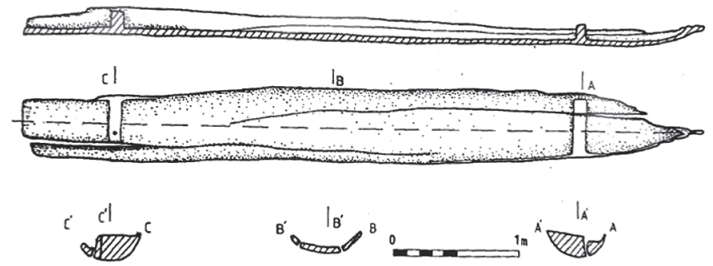
■ KLASYFIKACJA TYPOLOGICZNA

Wstępna analiza typologiczna została przeprowadzona
na podstawie zbioru i klasyfikacji łodzi jednopiennych
autorstwa Waldemara Ossowskiego (1999). To zbiór
najpełniej oddający różnorodność łodzi jednopiennych
z terenu Polski, który zdaje się być najlepszym źródłem
do poszukiwania analogii.

Dla ustalenia typu zostały przyjęte następujące
kryteria: sposób formowania kadłuba obserwowany
w przekroju poprzecznym, następnie liczba grodzi, oraz
dodatkowe wyznaczniki, jak forma grodzi, dziobu, rufy
i wielkość dłubanki.

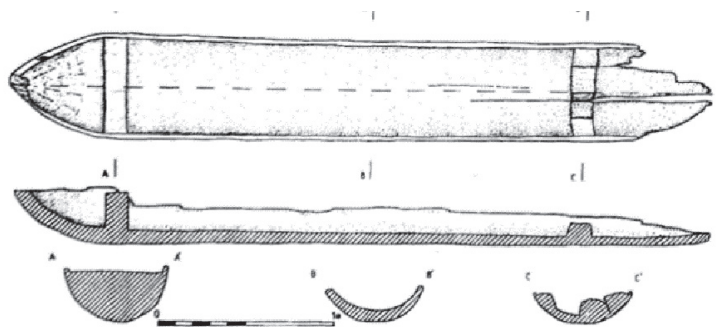
Przyjęcie takich warunków klasyfikacyjnych ma
z jednej strony charakter nieco arbitralny, z drugiej stro-
ny jest ściśłym odwołaniem do porządku wywodu w kla-
syfikacji Ossowskiego. Profil poprzeczny dna uzyski-
wany był przez fundamentalny dla formowania czółna
proces, jakim jest usuwanie drewna. Fakt, czy czyniono
tak jedynie z wierzchem i środkiem jednostki czy też
z dnem i burtami, jest bardzo mocno związany z wiedzą,
umiejętnościami i możliwościami skutniczymi twór-
ców, przeznaczeniem łodzi, oraz obowiązującym zwy-
czajem. Z tych też względów forma profilu traktowana
będzie jako kryterium podstawowe.

Kolejnym kryterium będą grodzie. Ich obec-
ność, liczba, forma i umiejscowienie. Powyższe ściśle

Ryc. 8. Dłubanka z Sanu (Ossowski 1999)

Fig. 8. Dugout from the San River (source: Ossowski 1999)

Ryc. 9. Łódź sosnowa z Brzeziny (Ossowski 1999)

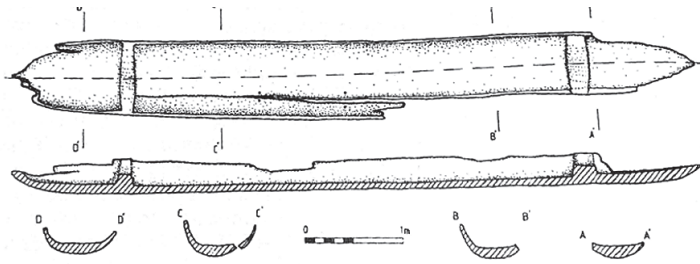
Fig. 9. Pinewood boat from Brzeziny (source: Ossowski 1999)

związane będą z wiedzą, tradycją i przeznaczeniem łodzi. Jakkolwiek forma i umiejscowienie grodzi mogą być już bardziej związane z obowiązującą tradycją i przeznaczeniem czółna.

Podobne czynniki, jak w wypadku grodzi, decydującą będą o kształcie rufy i dziobu – przeznaczenie i obowiązująca tradycja skutnicza.

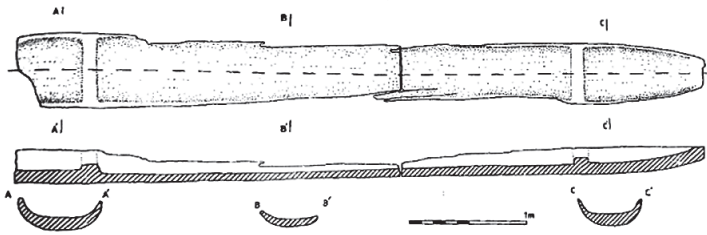
Jak już wzmiankowano, łódź powstała poprzez roz-
darcie kłody – typ A (Ossowski 1999, 34). Co za tym
idzie, dno posiada profil zbliżony do półokrągłego – łukowaty. Ossowski w swoim opracowaniu opisuje prawie
dziewięćdziesiąt łodzi. Nieco mniej niż 1/3 z nich ma
łukowaty poprzeczny profil dna bądź formę bardzo zbli-
żoną do tego kształtu. Analizując wygląd kromszańskiej
jednostki, można odrzucić koncepcję łodzi z rozginany-
mi burtami – przeczy temu obecność, umiejscowienie
i pozostała wysokość stałych grodzi. W związku z tym
pozostaje do analizy dwadzieścia jednostek.

Kierując się kolejnym kryterium – grodzi – przyjęto
do analizy te, które posiadały przynajmniej dwie grodzie.
Opisywana dłubanka, pomimo stosunkowo niewielkiej
długości (425 cm), posiada dwie grodzie – umiejscowione
bardzo blisko dziobu i rufy. Ten warunek może
zatem potencjalnie spełnić każda analizowana jednostka.
Spośród wcześniej wyselekcjonowanych dwudziestu,
czternaście posiada przynajmniej dwie grodzie.

Ryc. 10. Czółno z Bugu (Ossowski 1999)

Fig. 10. Canoe from the Bug River (source: Ossowski 1999)

Ryc. 11. Łódź ze zbiorów Muzeum w Gliwicach (Ossowski 1999)

Fig. 11. Boat from the collection of the Gliwice Museum (source: Ossowski 1999)

W ścisłym nawiązaniu do liczby grodzi, należałoby się zastanowić nad ich umiejscowieniem. Czy będzie analogiczne do opisywanego czółna – skrajne, przy końcach, czy inne. Aż dziewięć spośród wcześniej wyodrębnionych czternastu ma przynajmniej jedną ze ścian grodziowych umiejscowioną w okolicach połowy długości – centralnie. Duża część z opisywanych tu czółen należy do typu Grzybowo. Ten wczesnośredniowieczny typ jednostek wyróżniał się podobną wielkością (do 500 cm), niewielką wysokością (do 30 cm) oraz właśnie grodziami umiejscowionymi blisko części rufowej (jedna przy samej rufie, druga w środku jednostki).

Po tak dokonanej selekcji (łukowate dno i minimum dwie skrajnie lokalizowane grodzie) pozostaje w omawianych materiałach pięć jednostek, są to:

- dłubanka pochodząca z Sanu, okolice Ulanowa, powstała w okolicach 728 roku; 5,4 metra długości (Ryc. 8),
- łódź sosnowa z Brzezin datowana na XII-XIV wiek; 4 metry długości (Ryc. 9),
- czółno z Bugu, okolice Wojtkowic, datowane na XIV wiek; 6,6 metra długości (Ryc. 10),
- łódź o nieznanym pochodzeniu, znajdująca się w zbiorach Muzeum w Gliwicach, wykonana w okolicach 1264 roku; 5,4 metra długości (Ryc. 11),
- łódź o nieznanym pochodzeniu, znajdująca się w zbiorach Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku, datowana na V-VII wiek; 11,2 metra długości.

Spośród wyżej wskazanych można wykluczyć jeszcze jedną łódź – tę pochodzącą ze zbiorów Narodowego

Muzeum Morskiego w Gdańsku. Nie tylko mierzy ona aż 11,2 metra, ale pozostałe grodzie zdają się mieć formę niepełną, a progową – sporo niższe od burt. Inne opisywane łodzie wydają się mieć owe elementy dużo bardziej przypominające formą te z dłubanki z Kromszewic.

Wyodrębnione, analogiczne egzemplarze, mają podobną budowę i wielkość, trzy z nich zostały wykonane z dębu.

Co do chronologii wykonania jednostki, raczej bezspornie można przyjąć okres średniowiecza, choć powstaje tu spora rozbieżność między VIII a XIV wiekiem. Sugerując się przewagą datowań obiektów uznanych za analogiczne, można ostrożnie wykluczyć chronologię wczesnośredniowieczną dla omawianej jednostki.

■ PRÓBA INTERPRETACJI

Wobec ustalonych i omówionych wyżej faktów, można spróbować zinterpretować kontekst znaleziska. Rozważania takie, co do zasady, obarczone mogą być błędem i należy traktować je jako ostrożne wysuwanie hipotez, które dopiero czekają na pełne udowodnienie.

Umiejscowienie omawianej łodzi – odległość od brzegu, głębokość, a także kontekst innych znalezisk (poroże i róg) – może wskazywać na wypadek komunikacyjny. Łódź jest za daleko od brzegu i za głęboko, aby mogła się tam znaleźć za sprawą intencjonalnego działania człowieka – na przykład jako próba sezonowego zatopienia. Zatem można przyjąć, że łódź zatонуła w miejscu, gdzie została później odnaleziona. Ułożenie wobec brzegu, także wydaje się wspierać tezę o wypadku. Obecność na stanowisku poroża i rogu bydłęcego, sugeruje część możliwego ładunku pechowego czółna.

Łódź spoczywa prawie dokładnie w połowie długości jeziora, co więcej w jego przewężeniu. Wydaje się, że ta lokalizacja była naturalnym miejscem ewentualnych przepraw na drugi brzeg. W linii prostej jest to dzisiaj około 300 metrów, najkrótsza droga lądowa (wokół południowego skraju) mierzy dziś blisko 2 800 metrów – w to samo miejsce. Pamiętać dodatkowo należy, że opisywane skraje jeziora, jako dolinki Chodeczanki, mogły być terenem bagnistym, utrudniającym prowadzenie szlaku. W tych okolicznościach przeprawa łodzią na drugi brzeg zdaje się być realna.

Teza powyższa jest też szczególnie wspierana przez odkrycia AZP. Na drugim brzegu, dokładnie naprzeciwko znalezionej dłubanki, odnotowano ślady osady datowanej na późne średniowiecze i czasy nowożytnie.

■ WNIOSKI BADAWCZE

Wykonane do tej pory prace, powinny być dopiero asumptem do dalszych działań na opisywanym

stanowisku. Można by skonstatować, że łódź udało się zadokumentować w ostatnim możliwym momencie, ze względu na postępującą erozję drewna. Ten sam problem może dotyczyć innych znajdujących się w tym miejscu zabytków. Planowane dalsze prace powinny

zmierzać do poszerzania kontekstu, w tym o odnalezione rumowiska pali. Dla pełniejszego obrazu należałoby poszerzyć badania o laboratoryjne metody datowania zabytków, analizy archeozoologiczne i być może palinologiczne.

Bibliografia

- Achrem E. 2015. *Karta informacyjna o stanie Jeziora Kromszewickiego*. Bydgoszcz: Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska.
- Grupa M. 2000. Problematyka konserwatorska zabytków wydobytych z nawarstwień podwodnych. W: Z. Kurnatowska (red.), *Mosty Traktu Gnieźnieńskiego 1*. Toruń: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, UMK Toruń, 211-215.
- Grupa M. 2011. Konserwacja organicznych zabytków archeologicznych z Chojnic. *Baszta* 11, 31-36.
- Grupa M., Płóciennik P., Zawadzka A. 2009. Konserwacja mokrego drewna archeologicznego poliglikolem etylenowym 4000 z wykorzystaniem suszenia próżniowego w niskiej temperaturze. *Sprawozdania Archeologiczne* 61, 159-184.
- Ignaczak M. 2002. *Ze studiów nad genезą kultury łużyckiej w strefie Kujaw (= Materiały do syntezy pradziejów Kujaw 10)*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Jaskanis D. 2000. Archeologiczne Zdjęcie Polski, czyli o ciągłej potrzebie doskonalenia metod badawczych w archeologii. *Archeologia Polski Środkowoschodniej* 5, 286-297.
- Kondracki J. 2001. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ossowski W. 1999. *Studia nad łodziami jednopiennymi z obszaru Polski (= Prace Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku 11)*. Gdańsk: Marpress.
- Sawicki L. 1914. *Z badań nad jeziorami chodeckimi (Kujawy)*. *Pamiętnik. Fizyograficzny* 22, 17-37.
- Siemaszko J. 2018. Ewolucja i rozwój metody AZP z punktu widzenia praktyka. *Kurier Konserwatorski* 15, 7-14.
- Soldenhoff B. 1995. Czynniki wpływające na stan zachowania drewna zanurzonego w wodzie. W: A. Kola (red.), *Archeologia podwodna jezior Nizy Polskiego. Materiały z konferencji „Podwodne archeologiczne zdjęcie Polski Nizowych stref pojeziernych” Wilkasy 21-22 kwietnia 1994*, Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Szamałek K. 1987. *Kruszwicki zespół osadniczy w młodszej epoce brązu i w początkach epoki żelaza (= Polskie Badania Archeologiczne 26)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Summary

Filip Nalaskowski, Mateusz Poppek

Discovery and preliminary results of research on a logboat from Lake Kromszewickie, Kujawsko-Pomorskie Voivodeship

The paper discusses the discovery of a logboat in Lake Kromszewickie. The description of the circumstances of the discovery is preceded by a brief biological and geographical characterisation of the basin and a reference to the findings of archaeological fieldwalking. Further in the article, a detailed description of the site and the discovered object is presented. The logboat, resting at a depth of approx. 7 m, is 4.25 m long and 0.42 m wide. At a short distance from it, a bovine horn and deer antlers were found.

Based on the typology by W. Ossowski, it can be carefully assumed that the dugout matches the characteristics of similar boats from the 14th century.

The circumstances and the cause of sinking are unknown. In the paper, it is suggested that it may have been a transport accident. This thesis was formulated based on the fact that the object was found along the shortest route between the shores and that part of the cargo was scattered around.

The study on the described site will be continued, also with the use of a broader spectrum of methods, including archaeozoological and palynological studies, as well as dendrochronological dating.